EĞİTİMCİ AVNİ BAŞMAN'IN" CANI SIKILMAYAN İNSANLAR" ADLI YAZISINA BİR CEVAP

Bahri ATA / Doç. Dr., Gazi Eğitim Fakültesi, e-mail: bahriata@gazi.edu.tr

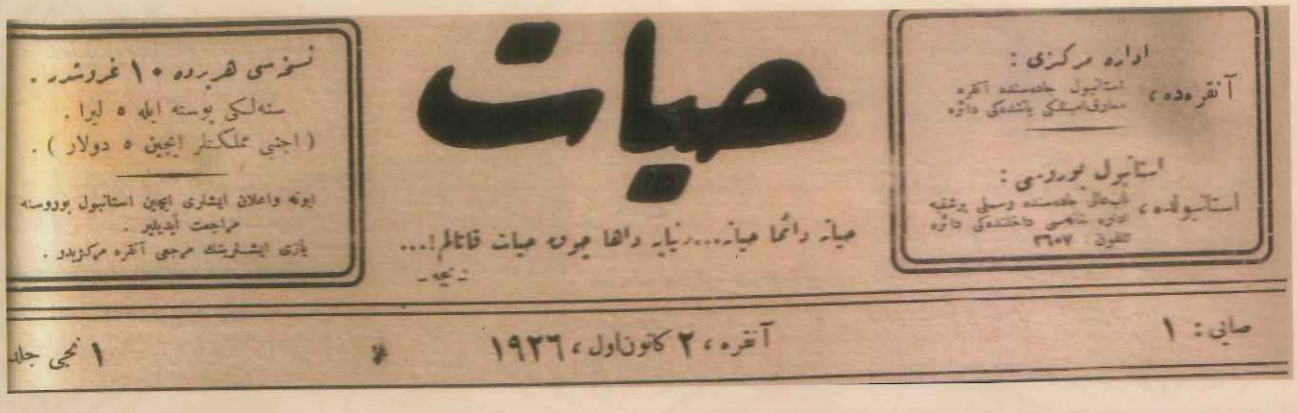
حیات

نسخه‌سی هر برده ۱۰ غروشدر .
سنه‌لکی پوسته ایله ٥ لیرا .
(اجنبی مملکتلر ایچین ٥ دولار) .
ایونه واعلان ایشلری ایچین استانبول بوروسنه مراجعت ایدیلیر .
یازی ایشلرینک مرجعی آنقره مرکزیدر .

حیاته دائما حیاته... دنیایه داها چوق حیات قاتالم!...
ـ نیچه ـ

اداره مرکزی :
آنقره‌ده ، استانبول جاده‌سنده آنقره معارف امینلکی یاننده‌کی دائره

استانبول بوروسی :
استانبولده ، باب‌عالی جاده‌سنده رسملی پرشقیه اداره خانه‌سی داخلنده‌کی دائره
تلفون : ۳٦۰۷

صایی : ۱ — آنقره ، ۲ کانون اول ، ۱۹۲٦ — ۱ نجی جلد

1926'da ilkokullarda yapılan en önemli işlerden biri de ilk üç sınıftaki çok sayıdaki dersin Hayat Bilgisi adı altında toplulaştırılmasıdır. Aynı tarihlerde Milli Eğitim Bakanlığı'nın ileri gelen bürokratları tarafından *Hayat* adlı bir de dergi çıkarılmıştır. Elbette bu icraat, yaşadığı çevreyi aktif olarak değiştirecek "gören, düşünen, yapıcı ve müteşebbis" ruhlu insanlar yetiştirmek gibi bir amacın benimsenmesinin bir yansımasıdır. Öte yandan 1931'de İstanbul Muallimler Birliği Merkezinde verdiği konferansta Mehmet Ali Şevki (1968:163) gibi bir sosyolog *"Türkiye'yi ancak iş adamlarının kuracağı bir uygarlıkla dünyanın düşünür ulusları arasında yer tutabileceğini"* fikrini ileri sürmekle birlikte, ülkenin sosyal yapısının ve realitesinin bu amacı o gün için gerçekleştirecek şartlara sahip olmadığını işaret ediyordu.

Geçen yıl görsel ve yazılı basında çok sık karşılaştığımız Antalya ve yöresindeki "Biyo-kaçakçılık" ile ilgili haberler, 1926-1930 arasında yayımlanan *Hayat* dergisindeki bir yazıyı aklıma getirdi. Bu yazı Avni Başman (1887-1965) tarafından 1927'de *Hayat* dergisinin 13. sayısında *"Canı Sıkılmayan İnsanlar"* adıyla kaleme alınmıştı. O zaman 40 yaşında olan Avni Bey'in dergi kurulduğundan beri yazdığı altıncı yazı idi. Şimdi burada bu yazıyı, günümüz bakış açısından tekrar değerlendirmek istiyorum. Genelde maalesef genç akademis-

yenler, düşünür-eğitimci yazarların çalışmalarını telif edildiği konjektürü göz önüne getirmeksizin toptancı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bence her bir düşünür-yazarın sadece bir çalışması bile, perakende olarak derinlemesine ele alınmayı hak etmektedir.

Önce Avni Başman'ı ve mesleki kariyerini kısaca tanıtmakta fayda var. Türk okurunun John Dewey'nin kitaplarının Türkçe çevirmeni olarak tanıdığı Avni Başman, Vefa Lisesi ve Darülfünun Hukuk şubesi mezunu olduktan sonra, PTT'de başladığı devlet memurluğuna Darüşafaka'da Coğrafya Öğretmeni olarak devam etti. Bursa, Maraş ve Antalya'da Coğrafya ve İngilizce Öğretmeni, Antalya Darülmuallimininde Müdür Muavini, Denizli ve Eskişehir Maarif Müdürü, Samsun Darüleytam Müdürü, Merkez Teşkilatı Müfettişi ve İstatistik Dairesi Müdürü, Ortaöğretim Genel Müdürü, Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi olarak çalıştı. Daha sonra Teftiş Kurulu Başkanı ve Müsteşar oldu. 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız İzmir Milletvekili olarak TBMM'ye giren Avni Bey, yaklaşık iki buçuk ay Milli Eğitim Bakanlığı yaptıktan sonra "*Milli Eğitim teşkilatının ıslahında yoğun çalışmaya sıhhat ve kudretinin kâfi olmadığını*" ileri sürerek, istifa etti. 1961 yılında oluşturulan Kurucu Meclis'e Milli Birlik Komitesi kontejanından üye olarak girdi (Daha detaylı bilgi için bkz. Bayraktar, 2009; Okyay, 2014).

Şimdi yazıyı kısaca özetleyelim. Avni Başman şöyle başlamaktadır; "*Büyük Harbin (Birinci Dünya Savaşı) son iki senesini* Türkiye'nin "Rivierası" diyebil*eceğim Anadolu'nun cenup sahillerinde çok şirin bir kasabada (*Antalya'da*) geçirdim.*" Başman, burada tanıştığı Alman Hava Kuvvetleri'ne bağlı meteoroloji istasyonunda çalışan hiç yükseköğrenim görmemiş, sadece "Gymnasium" mezunu olan 'M' adlı otuz yaşlarında bir Alman subay ve faaliyetlerinden söz etmektedir. Bu Almanın, her sabah ve akşam hava gözlem aletlerini kullanırken ve raporunu İstanbul'a telgrafla bildirirken, bir makinadan farklı olmadığını belirtiyor. 'M', işi dışında atla gezintiye çıkmakta ve akşamları denize girmektedir. Bu arada kasabanın gençleri de kasabanın biricik kıraathanesinde laflayarak, tavla ve kağıt oyunları ile bu abluka altındaki ücra kasabada vakitlerini geçiyorlardı. İki yıl sonra hava ölçüm istasyonları kapatıldığında ülkesine gitmek için hazırlık yapan 'M''i ziyaret eden Avni Bey, yüzlerce örnekten oluşan bir bitki koleksiyonu ve yüze yakın fotoğraf klişesini sandığa yerleştirmekte olduğuna tanık olur. Bitkileri, Deutsche Bank'ın Türkiye'deki bütün Alman subaylarına dağıttığı bir kılavuz kitaba göre toplamış. Fotoğraf klişeleri de eski Yunan ve Roma harabeleri ile ilgiliymiş. 'M', iki yıl boyunca oluşturduğu bu arşivi Almanya'ya götürüyormuş. Avni Bey'e göre Bay "M", bu arada Alman coğrafyacı Heinrich Kiepert'in 1/400 000 ölçeğindeki haritasındaki bazı önemli dağ tepelerinin koordinat hatalarını da düzeltmişti. Avni Bey'e göre bu adam, çok iyi bir ruh inzibatına (disiplinine) sahipti.

Avni Bey, Harbin ikinci senesinde gene güneyde ama bu kez denizden içeride bir "M" kasabasında (Maraş?) cemaati dağılmış Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Latince ve Türkçe bilen "P.V" adlı Hollandalı bir Fransisken rahibi ile tanışmış. Bu kişi de bir yandan Hitit tarihine ve âsâr-ı atikasına ait incelemeler yapıyor, Şemseddin Sami'nin *Kamûs-i Türkî*'sindeki kelimeleri ezberliyor, mavi ve kırmızı renkli işaretlerle o yörenin kullanış özelliklerini ve örneklerini not ediyormuş. Avni Bey, kendisinin "Maraş?" kasabasından ayrılmadan bir buçuk ay önce P.V'nin tifüsten öldüğünü yazmaktadır.

Avni Bey'e göre İç Anadolu'nun bütünüyle imar edilmesi için böyle canı sıkılmayan insanların yetiştirilmesine ihtiyaç vardır. Garplıların üstünlüklerinin (faikiyetinin) nedeni de onlarda böyle insanların bizdekinden daha çok olmasıdır. Bazı batı okullarında boş zaman faaliyetleriyle gençlere bu türden iyi alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de de gençlerin boş zamanlarını iyi alışkanlıklarla uğraşarak doldurmaları sağlanmalıdır.

Çocukluğunu ve gençliğini o yıllarda Dersaadet olarak kabul edilen İstanbul'da geçiren bir devlet memurunun, taşraya alışması gerçekten zordur. Hele bir de Refik Halid Karay'ın (1919) Şeftali Bahçeleri adlı hikâyesinde anlattığı yozlaşmış bürokratik hayat tarzına karşı olan bir idealist eğitimci için yegâne çare, rutin işleri dışında okumak ve çeviri yapmaktı.

Kanımca gittiği yerlerde "canı sıkılan" kasabanın sakinleri olmayıp, bir Türk aydını olarak Avni Başman'ın kendisidir. Bir kere kahvehane, sosyolojik ve tarihsel bir realite olarak bu coğrafyada özellikle erkeklerin sosyalleştiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. YÖK'ün tez tarama sitesinden 2001-20014 arasında "Kahvehane" ile ilgili olarak 19 tez çalışması yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan beşinin doktora tezi olduğunu görmek, akademik çevrelerce de kültürel ve sosyolojik açıdan kahvehanenin öneminin anlaşılmaya başlandığına işarettir. Avni Bey, yazısında özellikle "Kahvehane" yerine "Kıraathane'yi kullanmayı tercih ediyor. Yani adeta kurumun ilk ortaya çıkışındaki işlevini okuyucuya hatırla-

Bahri ATA ve Ramazan TOPRAKLI, 2011 Gazi Üniversitesi.

tıyor. Daha sonraki yıllarda Antalya'ya gezmeye giden bir bayan gezgin, peşine takılan çocuklardan kurtulmak için kahvehane'ye gidip, mahallenin öğretmeni ile tanıştığından ve çocuklardan ancak böyle kurtulduğundan söz etmektedir. Rahmetli Babam, kahvehaneye gider, 3-4 gazete okur, gidemediğinde de arkadaşları, hasta olduğunu düşündüklerinden hasta ziyaretine evimize gelirlerdi. Çocukluğumda acil durumlarda, onu çağırmaya gittiğimde de "Sen beni dışarıda bekle!" diye tembih ederdi. Babam, boş zamanlarında da sesini beğenmediği motosikletinin motorunu açar, içini temizler ve yağlardı.

Diğer yandan yirminci yüzyılın başında sadece bu iki Avrupalıyı gözlemleyerek, genel Avrupalı insan tipi ve davranışları konusunda genellemelerde acele etmemek gerekirdi. Çünkü bu iki seçilmiş kişi, mensup oldukları kurumlar tarafından ve belli bir vizyon ve misyonla Türkiye'ye gönderilmişti. "M" adlı Alman subayın, Almanya'da von Humboldt kardeşlerin oluşmasına katkı verdikleri doğayı inceleme ve araştırma geleneğine aşina olduğu düşünülebilir. Ama bugün gelinen noktada Alman subay M'nin yaptığı iş, bir tür biyo-kaçakçılık olarak adlandırılmaktadır. Lisede aldığı hümanist eğitimden dolayı Eski Yunan ve Roma kültürüne hayranlık da onlardan kalan tarihi harabeleri fotoğrafla belgelemesi için bir itici güç olmuş olabilir. "M" örneğinde hava ölçüm aletlerine, fotoğrafçılık araç ve gereçlerine sahip olunması ve kullanılmasının insan kültürünü nasıl etkilediği daha açık görülmektedir.

Hollandalı rahip P.V.'nin önünde Roger Bacon gibi doğa bilimleri ile uğraşan bir Fransisken bilim insanı örneği vardır. Ancak elinde araç ve gereç olmadığı için antropolojik ve etnografik bir merakla filoloji çalışmalarına yöneldiği dikkati çekmektedir.

Avni Bey'in bu yazıyı yazarken, bir yandan da John Dewey'nin *Demokrasi ve Eğitim* adlı kitabını Türkçe'ye çevirmeye çalıştığı düşünülebilir. Dewey, kitabında "İş ve Boş Zaman" etkinliğine ayrı bir yer vermiştir. Dewey (1996:236-237), mekanik ve liberal etkinlikler olarak meşguliyetin iki türünden söz etmektedir ki bunlar iki tür eğitime de denk gelir. Alman subay M'nin ve Hollandalı rahip P.V.'nin gün içinde her iki etkinlik türü ile de uğraştığı anlaşılmaktadır.

Avni Bey, yazısında her ikisinin de neşeli ve sıhhatli görünümünden de oldukça etkilendiğini özellikle belirtmektedir. Bu iki adamının tutumu, Chicago Üniversitesi profesörlerinden Czikszentmihalyi'nin "Akış" kuramını aklıma getiriyor. Bildiğiniz gibi çok

kötü şartlar altında bile bazı insanlar, diğerlerine göre bir meşguliyetle ayakta kalmayı becerebilir ve kendilerini mutlu hisseder. Ünlü psikolog C. J. Jung *"Anılar, Düşler ve Düşünceler"* adlı kitabında 1925'te bir biliminsanı grubu ile çıktığı Afrika gezisini anlatırken, Woerman gemisinde Afrika'nın değişik bölgelerine atanmış birçok genç İngilizden söz etmektedir. Jung'a (2012:236-237) göre *"Gemideki havadan bu yolcuların zevk için oralara gitmedikleri, kaderlerine razı oldukları belliydi. Neşe dolu gibi görünüyorlardı ama alttan alta kaygılı oldukları belliydi... Bazıları iki ay içinde sıtmadan, ishalden ve zatürreden ölmüştür."* Türkçe'yi de hiç bilmeyen Alman subay M'nin yalnızlığını, dilini bilmediği bir ülkede yaşamak zorunda kalan biri daha iyi anlayabilir.

Sonuç olarak, öncelikle geçmişte yaşananlardan Avrupa'daki resmi ya da sivil kurumların emperyal amaçları doğrultusunda bir vizyonu ve misyonu olduğu anlaşılmaktadır. Dünya'nın her tarafına gönderilen seçilmiş ve atanmış kişiler, ister asker olsun, ister rahip olsun yapıp ettikleri ile buna hizmet etmişlerdir. Onların çocuk iken gelişen ilgi ve meraklarının, içinde yaşadıkları ulus-devletin emperyal ihtiyaçları ile yakın ilişkisine dikkat edilmelidir.

1926'da okul programlarına Hayat Bilgisi dersinin konulmasına katkısı olan Avni Başman'ın daha sonra Milli Eğitim üst düzey bürokratı olarak sınıflarda boş zaman ya da sınıfta serbest çalışma faaliyetlerinin yönetmeliklerle düzenlenmesinde aktif rol aldığı düşünülebilir.

Bu coğrafya'da canı sıkılmayan kişilerden biri de hiç şüphesiz Voltaire'nin (1759) *Candide* adlı kitabında Candide'nin hayali gezisinde karşılaştığı ve hayat felsefesini öğrendiği "Bahçemizi işleyelim" diyen yaşlı Türk idi. 1850'lerden sonra başarısızlığımızın sorumluluğunu; bu yaşlı Türk'ün ve torunlarının, iş adamına ve mucitlere dönüşmesinin yolunu açamayan Osmanlı/Türk bürokrasinin ta kendisi olarak görüyorum.

Kaynaklar

Başman, A. (1927). Canı Sıkılmayan İnsanlar. *Hayat,* 1 (13), 241-242.

Bayraktar, L. (2009). Hüseyin Avni Başman. *Türk Yurdu,* 29 (261), 79-83.

Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim.* çev. M. Salih Otaran, İstanbul: Başarı Yayımcılık.

Jung, C. J. (2012). *Anılar, Düşler ve Düşünceler.* çev. İris Kantemir, İstanbul: Can Yayınları.

Okyay, E. (2014). *Eğitimci ve Yazar Hüseyin Avni Başman,* Ankara: Rekmay Reklam A.Ş.

Şevki, M. A. (1968). *Osmanlı Tarihinin Sosyal Bilimle Açıklanması.* İstanbul: Elif Yayınları.

حیات

حیاته دائما حیاته... دنیایه داها چوق حیات قاتالم!...
- نیچه -

نسخه‌سی هر یدوه ۱۰ غروشدر.
سنه‌لکی پوسته ایله ۵ لیرا.
(اجنبی مملکتلر ایچین ٤ دولار).

ابونه واعلان ایشلری ایچین استانبول بوروسته مراجعت ایدیلیر.
یازی ایشلرینك مرجعی آنقره مرکزیدر.

اداره مرکزی:
آنقره‌ده، استانبول بعاده‌سنده آنقره معاونی امینلکی یاننده‌کی دائره

استانبول بوروسی:
استانبولده، باب عالی بعاده‌سنده وسیلی پرشلیه اداره خانه‌سی داخلنده‌کی دائره
تلفون: ۳۶۰۷

سایی: ۱۳ — آنقره، ۲٤ شباط، ۱۹۲۷ — ۱ نجی جلد

مصاحبه

جانی صیقیلمایان انسانلر

بویوك حربك صوك ایکی سنه‌سنی تورکیه‌نك «ریویره»سی دینه بیله‌جکم آناطولی‌نك جنوب ساحللرنده چوق شیرین بر قصبه‌ده

آقشام عینی ساعت ودقیقه‌ده عینی آلتلرله عینی طرزده رصدلرینی یاپیور، نتیجه‌لری دفترلرینه قیدایدییور، اجمالی تلغرافله استانبوله بیلدیرییور. وبوایشلرینی قوللاندیغی مقید آلتلره رقابت ایده‌جك بر اطراد و انتظامله کورییوردی. ایشنك بو قسمنده «م.» بر ماکینادن فرقلی دکلدی.

«م.» کونك دیکر ساعتلرنده اکثریتله آتله اوزون اوزون کزمه‌لره چیقار، آقشاملری‌ده منتظماً ده‌کیز بانیوسنه دوام ایدردی. تورکجه

متراکم ثمره‌سی ایدی و شیمدی ایلك واسطه ایله آلمانیایه کونده‌ریله‌جکدی. «م.» بو کزینتیلرنده دیکر بر ایش داها یاپمشدی:

«کیپه‌رت» ك (٤٠٠,٠٠٠) ده (١) مقیاسنده‌کی خریطه‌سنده بعضی مهم طاغ تپه‌لرینك جوغرافی موقعلرنده‌کی یاپیلمش اولان خطالری دوزه‌لتمشدی.

بو «م.» ساده‌جه بر «کیمنازیوم» مأذونی ایدی؛ داها یوکسك تحصیل‌ده کورمه‌مشدی. فقط یك ابی بر روح انضباطی قازانمشدی.